

ДЕТЕРМІНАНТИ УСКЛАДНЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЇ УГОДИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ПОЛЬЩЕЮ ЩОДО ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ВІЙНИ ТА ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ

DETERMINANTS OF COMPLICATIONS IN THE IMPLEMENTATION OF THE AGREEMENT BETWEEN UKRAINE AND POLAND ON HONORING THE MEMORY OF VICTIMS OF WAR AND POLITICAL REPRESSION

**Курінний Є.В., д.ю.н., професор,
професор кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізький національний університет**

У 2013–2014 роках розпочався «конфронтаційний» період реалізації українсько-польської Угоди щодо вшанування пам'яті жертв війни та політичних репресій (далі – Угоди), який характеризується свідомими кроками (насамперед з боку польської сторони), спрямованими на ігнорування виконання ключових положень Угоди та використання їх лише в політичних інтересах переважної більшості владних та опозиційних сил цієї країни, з одночасним нехтуванням більшості вимог уповноважених українських представників. Достатньо симптоматичним є те, що збільшення антиукраїнських проявів у Польщі, насамперед пов'язується з Волинською трагедією та чомусь співпало з початком агресії РФ проти нашої держави на весні 2014 року, а далі навіть посилюється у вигляді відвертого шантажу після 24 лютого 2022 року. Детермінанти ускладнення реалізації положень Угоди стосуються обидвох сторін та визначаються: слабкістю позицій сучасної української держави, яка спричинена не тільки умовами воєнного лихоліття, а й серйозними недоліками та упущеннями під час формування та реалізації політики історичної пам'яті починаючи з часів проголошення нашої незалежності у 1991 році; агресивністю та безальтернативністю політики теперішньої польської держави у сфері історичної пам'яті, яка у значній мірі є результатом успішності ряду інформаційних спецоперацій здійснених РФ протягом 2013–2017 років, внаслідок чого відбувається ігнорування Польщею своїх зобов'язань щодо Угоди, тиск та ультимативні заяви відносно ослабленого українського «партнера». Констатується, що головними детермінантами ускладнення дії Угоди між Україною та Польщею щодо вшанування жертв війни та політичних репресій є обопільні прорахунки та недоліки. Для того щоб мінімізувати їх негативні наслідки та повернути дію Угоди у нормальний та ефективний формат її реалізації потрібні взаємна воля та бажання, реалізація яких виключатиме прерогативи для будь-якої сторони, маніпулювання історичними фактами та сумнівними статистичними даними, а також ігнорування верифікованої інформації.

Ключові слова: детермінанти, Угода, Україна, Польща, Волинська трагедія, історична пам'ять, акція «Вісла».

In 2013–2014, the “confrontational” period of implementation of the Ukrainian-Polish Agreement on Commemoration of the Victims of War and Political Repression (hereinafter – the Agreement) began, characterized by deliberate steps (primarily on the part of the Polish side) aimed at ignoring the implementation of the key provisions of the Agreement and using them only in the political interests of the vast majority of the government and opposition forces in this country, while ignoring most of the requirements of authorized Ukrainian representatives. It is quite symptomatic that the increase in anti-Ukrainian manifestations in Poland is primarily associated with the Volyn tragedy and for some reason coincided with the beginning of Russian aggression against our country in the spring of 2014, and then even intensified in the form of outright blackmail after February 24, 2022. The determinants of complications in the implementation of the provisions of the Agreement concern both parties and are determined by: the weakness of the positions of the modern Ukrainian state, which is caused not only by the conditions of war, but also by serious shortcomings and omissions in the formation and implementation of the policy of historical memory since the declaration of our independence in 1991; the aggressiveness and lack of alternatives of the current Polish state's policy in the field of historical memory, which is largely the result of the success of a number of information special operations carried out by Russia in 2013–2017, resulting in Poland's ignoring its obligations under the Agreement, pressure and ultimatum statements against the weakened Ukrainian “partner”. The author states that the main determinants of complications in the operation of the Agreement between Ukraine and Poland on honoring the victims of war and political repression are mutual miscalculations and shortcomings. In order to minimize their negative consequences and return the Agreement to a normal and effective format of its implementation, mutual will and desire are needed, the realization of which will exclude preferences for any party, manipulation of historical facts and dubious statistics, and ignoring verified information.

Key words: determinants, Agreement, Ukraine, Poland, Volyn tragedy, historical memory, Vistula action.

Вступ. Майже 31 рік тому – 21 березня 1994 року між урядами України та Польщі була підписана Угода про збереження місць пам'яті і поховання жертв війни та політичних репресій, яка набула чинності 29 серпня того ж року (далі – Угода).

У 2013–2014 роках розпочався «конфронтаційний» період реалізації Угоди, що характеризується осмисленими кроками (насамперед з боку польської сторони) щодо ігнорування виконання ключових її положень та використання їх лише в політичних інтересах переважної більшості владних та опозиційних сил цієї країни, з одночасним нехтуванням вимог уповноважених українських представників, навіть коли не виникає сумніву в їх доречності та відповідності здоровому глузду.

У свою чергу, триваючий період умовно можна поділити на два часових етапи – до широкомасштабної агресії РФ проти України (умовно «стадія до») та після неї («стадія після»).

Перший крок під час «стадії до», було здійснено 20 червня 2013 року, коли Верхня палата парламенту (Сенат) Польщі ухвалила резолюцію до 70-ї річниці Волинської трагедії. У документі серед іншого зазна-

чено: «злочини та жорстокість, якими вони супроводжувалися надають цій акції характер етнічної чистки, котра має ознаки геноциду». Водночас у документі йшлося, що в українсько-польських відносинах мали місце й події, які не роблять честі полякам. У цьому контексті перелічено несправедливу політику щодо українців Другої Речі Посполитої (1918–1939 років), а також збройні акції поляків проти українців упродовж 1943–1945 років. При цьому наголошувалося, що не можна ставити знак рівності між цими подіями і злочинами проти поляків. Проти проголосували 20 сенаторів, а ще 10 зі 100 членів вищої палати польського парламенту – утрималися.

Проти використання терміну «геноцид» одразу виступив экс-президент Леонід Кравчук, який очолював громадський комітет «Примирення між народами». Згодом громадський комітет поширив заяву, в якій, зокрема, йшлося, що «однобічна ухвала Сенату Польщі – образлива для сучасного покоління українців, які шанують своїх предків, полеглих у боротьбі за незалежність України, цей документ нехтує пам'яттю українців, котрі стали жертвами міжнародного протистояння».

Ще однією з відправних подій цієї стадії, можна вважати звернення 148 народних депутатів України (переважно представників партії Регіонів та КПУ) 1 липня 2013 року до керівництва Сейму Польщі з проханням визнати Волинську трагедію геноцидом польського народу з боку ООН-УПА.

Польські посадовці, як і українські, тоді по-різному оцінювали Волинську трагедію. Так, президент Польщі Броніслав Коморовський під час виступу на відкритті пам'ятника жертвам Волинської трагедії у Варшаві заявив, що вважає цю трагедію злочином з ознаками геноциду. Крім цього, він нагадав слова Папи Римського Івана Павла II про те, що історична пам'ять повинна об'єднувати, а не розділяти народи, а також спільну декларацію польських та українських церковних ієрархів про взаємне примирення на основі правди історичних подій.

Голова Сейму Польщі виступила за визнання Волинської трагедії геноцидом поляків. А голова Кресового патріотичного руху Польщі Ян Невінський нагородив депутата від Партії регіонів Вадима Колесніченка «Хрестом пам'яті жертв геноциду ООН-УПА».

Натомість депутат польського Сейму від правлячої «Громадянської платформи» Мирон Сич заявив, що депутати ВР від фракції Партії регіонів та КПУ не мають права звертатись до польського Сейму з проханням визнати Волинську трагедію геноцидом. На його переконання, українські парламентарі не мали права писати листа до Сейму Польщі поки в українському парламенті не визнали Волинську трагедію геноцидом.

Практично підбила підсумок тодішньої дискусії навколо Волинської трагедії резолюція Сейму Польщі, яку було прийнято 12 липня 2013 року. У ній, зокрема, йдеться, що польсько-український етнічний конфлікт 1940-х років – це «етнічна чистка з ознаками геноциду». Винуватцями подій на Волині визнавалися Організація українських націоналістів та Українська повстанська армія [1].

Однак вже у липні 2016 року Сейм Польщі підтримав документ, яким криваві події на Волині та Галичині 1943–1945 років названі геноцидом громадян Польщі, організованим українськими націоналістами. За документом, День пам'яті жертв цієї трагедії у Польщі щороку відзначається 11 липня, оскільки, за даними польських істориків, 11 липня 1943 року було кульмінаційним моментом антипольських акцій на Волині.

Із 442 присутніх у сесійному залі 432 депутати проголосували «за» ухвалення «волинської» постанови. Усі парламентські фракції підтримали текст документу «Щодо питання про вшанування жертв геноциду громадян Другої Республіки Польщі, здійсненого українськими націоналістами в 1943–1945 роках». Під час короткої дискусії з постанови усунули запис про те, що польсько-український конфлікт на Волині був «братовбивчим».

Полемізувати з авторами постанови намагався Кшиштоф Мешковський з опозиційної партії «Сучасна» (Nowoczesna). «Чи Сейм хоче довести до балканізації польсько-українських стосунків?» – запитав він. Його слова про те, що він апелює до політиків як людина культури, в сесійному залі зустріли сміхом [2].

Після початку широкомасштабної війни 24 лютого 2022 року подальші заходи з боку польського політикуму пов'язані з вшануванням пам'яті жертв війни та політичних репресій (насамперед стосовно Волинської трагедії) були ще більш категоричними та радикальними. Поступово більшістю польського істеблшменту (політичного та наукового), виробилася лінія на беззастережні «правильність та об'єктивність» їх бачення на волинські події 80-річної давнини, небажання враховувати український погляд на це та фактичну необов'язковість виконання узятих на себе зобов'язань передбачених положеннями чинної Угоди.

Так, 11 липня 2023 року під час відзначення 80-х роковин Волинської трагедії, тодішній голова польського уряду

Матеуш Моравецький наголосив, що не буде остаточного українсько-польського примирення без пошуково-ексгумаційних робіт і перепоховання. Також про ексгумацію жертв Волинської трагедії говорила і спікерка Сейму Ельжбета Вітек. За її словами **зараз найкращий час** для обох країн щоб знайти остаточне порозуміння і будувати спільне майбутнє.

Водночас, у червні 2023 року керівник українського Інституту національної пам'яті Антон Дробович заявив, що поки не буде повноцінно відновлений (зі списком воїнів, які боролися з НКВС) зруйнований у Польщі пам'ятник членам УПА на горі Монастир (ця могила була офіційно визнана польською стороною) доти не буде нових дозволів на пошуково-ексгумаційні роботи. За його словами, кількарічне небажання польської сторони упорядкувати могилу на горі Монастир свідчить, що Польща не готова відновити справедливість.

Крім того, тривожним за своїми негативними перспективами, виглядав проведений за два дні до 80-ї річниці Волинської трагедії польськими проросійськими політичними силами пікет біля Посольства України у Варшаві. Свою акцію вони назвали «Недія українського рахунку», символічно виставили чек президентові України Володимиру Зеленському за Волинську трагедію і за допомогу, яку українці отримали від Польщі. Мітингувальники тримали у руках плакати з гаслами «Росія не є нашим ворогом», «Це не наша війна», «Ні Україні в НАТО та ЄС». Війну в Україні вони визначали як братовбивчою [3].

Достатньо симптоматичним є те, що збільшення антиукраїнських проявів у Польщі, чомусь співпало з початком агресії РФ проти нашої держави на весні 2014 року, а також посилює у вигляді неприхованого тиску та шантажу після 24 лютого 2022 року, коли країна-агресор здійснила широкомасштабне вторгнення в Україну.

Враховуючи такий стан речей, а також те, що викладені вище тенденції є маловивченими з правової точки зору і можуть у недалекому майбутньому призвести до ще більшого погіршення українсько-польських відносин, існує нагальна потреба вивчення існуючих детермінантів ускладнення реалізації дії Угоди, що є головною метою даної статті.

На початку викладення основного матеріалу, слід відмітити, що сподівання українських представників – владних структур, наукового середовища та суспільства у цілому на зменшення градусу фактично антиукраїнської риторики пов'язаної з Волинською трагедією та інших недружніх кроків (насамперед блокування поляками українсько-польського кордону) внаслідок зміни керівництва польським урядом у 2024 році – залишилися у значній мірі марними. Вимоги польської сторони щодо далеких волинських подій залишилися незмінними, що фактично означали продовження виконання зобов'язань Угоди лише українською державою.

Дуже показовим у цьому плані, є утрируваний польськими політиками скандал з колишнім міністром закордонних справ України Дмитром Кулебою, який перебуваючи у Польщі 30 серпня 2024 року на запитання про зняття Україною заборони на ексгумаційно-пошукові роботи щодо поляків, які загинули на Волині, змінив тему, вирішивши нагадати про злочинні дії поляків проти українців, а саме про операцію «Вісла» 1947 року, використовуючи словосполучення «українські території».

Зокрема до численних критиків нашого міністра з боку польської опозиції, також приєднався чинний прем'єр-міністр Польщі Дональд Туск (який до цього унікав заяв на тему історичних суперечок з українською державою) наголосивши, що «Україна не буде членом Європейського Союзу без згоди Польщі», а відповідно, Україна повинна буде «виправдати польські очікування з точки зору не стільки поховання історії, скільки облаштування наших відносин на основі правди про цю історію».

У зв'язку з цим слід нагадати, що політичну стратегію Дональда Туска часто напівжартома називають «диктатурою соціопитувань». Він готовий піднімати теми, які навіть суперечать ідеології його партії, але наразі є популярними серед електорату. Схоже, що теза про «невдячність України» стає дедалі популярнішою серед польських політиків.

До речі, якщо вже міністр Дмитро Кулеба і вирішив згадати операцію «Вісла», то було би не зайвим нагадати скандальне рішення польського Інституту національної пам'яті 2023 року, який припинив розслідування цього примусового переселення, заявивши, що ознак злочину проти людяності виявлено не було – масова примусова евакуація нібито була просто «охоронним заходом» [4]. Хоча як за своєю сутністю, порядком здійснення та правовими наслідками, ця ганебна акція має усі ознаки етноциду (складової геноциду), який за нормами міжнародного права визнається саме як злочин проти людяності.

На мій погляд, викладений скандал, у значній мірі виступив у ролі свого роду тригера для звільнення Дмитра Кулеби зі займаної посади 5 вересня 2024 року.

Другий приклад, що безпосередньо пов'язаний з предметом даної праці, стосується колишнього очільника Українського інституту національної пам'яті кандидата філософських наук, доцента Антона Дробовича, котрого український уряд на своєму засіданні 13 грудня 2024 року звільнив, у зв'язку із закінченням строку призначення на посаду. Тоді ж, виконувати обов'язки голови цього інституту, призначено магістра економіки за спеціальністю «Облік і аудит» Юлію Гнатюк, яка з травня 2024 року працювала першою заступницею голови цього інституту.

Об'єктивність та належна компетентність колишнього керівника Українського інституту національної пам'яті підтверджується його численними науковими працями та іншими публікаціями. Так, стосовно українсько-польських відносин щодо політики пам'яті, Антон Дробович у статті датованій початком жовтня 2024 року наголошував, що у разі коли ми хочемо добра українцям та полякам, то мусимо нарешті перейти до конструктивних та фахових дій – менше політичних заяв, а більше конкретних справ.

«Дорожня карта» подолання цієї кризи виглядає так:

- відновлення вандалізованих поховань українців у Польщі;
- надання полякам усіх необхідних їм дозволів на пошукові та ексгумаційні роботи (наразі відомо про 10 чи 12 запитів);
- надання обома сторонами земельних ділянок для розширення цвинтарів та облаштування місць поховань (наприклад, у Пикуличах і у Мостиськах);
- запуск інституційних механізмів вирішення проблемних питань щодо поховань та місць пам'яті (або група між інститутами національної пам'яті, відповідно до домовленостей 2020 року, або група між міністерствами культури, відповідно до меморандуму 2022 року);
- відновлення українсько-польського форуму істориків або іншої аналогічної платформи для опрацювання складних історичних тем та вироблення не популістичної, а реалістичної картини подій минулого, яка надалі буде поширена в обох суспільствах.

І нарешті, цей процес має завершитися ухваленням спільної рамкової заяви на найвищому політичному рівні, яка розставить крапки над «і», засудить політизацію історії, акцентує на пріоритеті чесності та примирення після майже десятиліття турбулентності [5].

Спробою реалізації одного з положень цієї дорожньої карти, можна вважати спільну заяву 24 українських та польських істориків під назвою «Друге польсько-українське Комюніке», яке оприлюднене 12 грудня 2024 року в міжнародному інтелектуальному часописі «Україна модерна», стало продовженням Першого польсько-українського Комюніке, яке у 1994 році підписали українські та польські історики.

Підписанти Другого Комюніке зазначали, що мотивацією до ухвалення цього документа стало бажання порозумітися в конфліктних питаннях історії, оскільки «будь-які потенційно спірні теми між поляками та українцями можуть і будуть використані нашим спільним ворогом для розсіювання розбрату». Тобто до польського та українського суспільств артикульовано заклик «прийняти відповідальну і відкриту позицію щодо давньої взаємної ворожнечі». З цієї метою запропоновано формулу взаємного діалогу на болючі теми – «Усі жертви – наші».

На думку підписантів, запропонований у Другому Комюніке виклад історичних подій – це лише перший крок у діалозі, який має розгорнутися між польськими та українськими дослідниками доби. Дійсно, такий діалог неможливий без спільного лексику, який би можна було застосовувати під час обговорення. Друге Комюніке, власне, і пропонує відповідний лексичний інструментарій.

Проте виявилось, що сьогодні не всі дослідники в Україні готові прийняти цю пропозицію. Після оприлюднення тексту Другого Комюніке у фаховому середовищі істориків та в соціальних мережах розгорнулася дискусія, у якій активно висловлювалися критики документа.

Зокрема, ексголова Українського інституту національної пам'яті Володимир В'ятрович звернув увагу на те, що фахівці, які підписали документ з українського боку, не спеціалізуються на історії УПА та українсько-польських відносинах, та зауважив, що чимало дослідників цього напрямку, які після відновлення незалежності почали фахово займатися цим питанням, нині перебувають на російсько-українській війні. На думку В. В'ятровича, «у тексті чимало помилок, неточностей, переколючень, некритичних запозичень тез польської історіографії», а головними винуватцями та ініціаторами польсько-українського конфлікту в документі, про який ідеться, визначені українські повстанці [6].

Про непростий та тернистий шлях до українсько-польського порозуміння навіть у науковому середовищі, свідчить те, що 2 з 10 українських професорів-істориків – Ігор Гирич та Микола Кучерепа, після критики колег, відкликали підписи під згаданим комюніке.

Також і на міждержавному українсько-польському рівні спостерігаються певні намагання зрушити з мертвої точки окремі аспекти пов'язані з Волинською трагедією. Зокрема, 26 листопада 2024 року міністри закордонних справ України та Польщі Андрій Сибіга і Радослав Сікорський зробили спільну заяву, в якій, зокрема, мовиться, що Україна не перешкоджатиме у проведенні польською стороною пошукових та ексгумаційних робіт на українській території, згідно з законодавством України і позитивно розглядатиме заявки з цих питань. Однак у цій спільній заяві, де обоє міністрів «рішуче налаштовані розв'язати спірні питання нашого спільного минулого», жодним словом не сказано про пошанування місць поховання українців на території Польщі. Цю заяву міністрів неоднозначно сприйняли в Україні.

В той же час, прем'єр-міністр Польщі Дональд Туск заявив, що є рішення про перші ексгумації польських жертв УПА: «Хочу подякувати міністрам культури Польщі та України за плідну співпрацю. Чекаємо подальших рішень» [7].

Не дивлячись на цей непростий крок на зустріч з боку керівництва української влади, який був здійснений в умовах триваючої широкомасштабної агресії РФ, кандидат у президенти Польщі від консервативної партії «Право і справедливість» (ПіС) Кароль Навроцький вчоргове сказав, що не бачить країну в НАТО та Європейському Союзі, якщо вона не відповість за Волинську трагедію. Навроцький також назвав домовленість про ексгумацію жертв Волинської трагедії, «непотрібним кроком глави польської дипломатії», який був частиною внутрішньої кампанії «Громадянської коаліції», коли Сікорський боровся

з мером Варшави Рафалом Тшасковським, щоб котрогось із них обрали кандидатом у президенти [8].

Як бачимо, пошук шляхів до обопільного порозуміння відносно трагічних подій на Волині 80-ти річної давнини між польськими та українськими політиками з кожним роком стає все більш складнішим. Головними причинами цього вбачаються – гіперболізована толерантність та непоодинокі прояви синдрому меншовартості серед значної кількості українського істеблішменту, а з боку більшості представників польської еліти – пихатість, зверхність та небажання йти на цілком виправдані компроміси у складних питаннях історії між сусідніми державами.

Достатньо аргументованим підтвердженням цьому є заява колишнього польського міністра закордонних справ Яцека Чапутовича, котрий у серпні 2023 року коментуючи напруженість у відносинах між Польщею та Україною, зазначив, що є держави сильні, як леви, є держави хитрі, як лисиці, а є держави, як гієни і шакали. І ми ведемо таку політику гієн і шакалів. Він підкреслив, що коли сам приїздив до України, то всі українці, яких він зустрічав, висловлювали подяку полякам. «Держава стікає кров'ю, а Польща в цей час вимагає рахунки», – додав Чапутович [9].

Використовуючи небагатий арсенал такої примітивної політики, можна певний час отримувати невеличкі бенефіти у вигляді 3-4 відсотків від штучно збудженого електорату. Самостверджуючись за рахунок сусіда – знекровленого довгою геноцидальною війною з набагато сильнішим агресором, цілком можливо на певний час відчутти свою велич та непереможність (особливо перебуваючи під американсько-натівською парасолькою). Однак, заробити завдяки цьому авторитет, повагу і таке омріяне лідерство серед країн Центральної Європи – ніколи, бо навіть серед диких тварин, прототипи такої політики мають сумнівну репутацію.

Періодично вимагаючи від України висловлення подяки за надану ними допомогу, окремі польські представники чомусь скромно замовчують про ту значну частку її компенсації яка надходить з ЄС або на скільки у номінальній сумі збільшився ВВП їх країни завдяки працюючим українським біженцям.

Також, чомусь у Польщі забувають про десятки тисяч українських солдат, які перебуваючи в лавах Червоної армії (на початок 1944 року – 22 відсотка від її загальної чисельності склали українці) загинули звільняючи її від німецько-фашистських окупантів під час Другої світової війни (цікаво, у якій кількості визначається число польських жовніврів полеглих за аналогічних обставин на українській землі). Або чому б не висловити вдячність Україні за жертви у понад одного мільйона українських селян під час голодомору 1946–47 років, у яких сталінський режим забирав останнє збіжжя та відправляв до країн нового соцтабору, зокрема 900 тисяч тон зерна було спрямовано до Польщі для порятунку вже тамошніх селян (за що окремі нащадки яких, «віддячуючи» через 78 років, висипають на польську землю з залізничних платформ та фур українське зерно).

Нарешті, цілком доречною виглядала б подяка українцям від поляків за ті численні людські втрати, які щоденно покладаються на жертвний вівтар українськими громадянами, котрі своїми життями рятують не тільки свою Батьківщину, а й насамперед своїх сусідів, зокрема й Польщу (цікаво які б проблеми були актуальними для неї зараз, у разі захоплення рф України у 2022 році за «три дні»).

Висловуючи претензії до української держави за Волинську трагедію, окремі представники польської сторони чомусь забувають, що у ті буремні часи не існувало незалежної української держави зі своїм владним апаратом та відповідною політикою. І навпаки з жовтня 1939 року у Лондоні функціонував польський уряд у вигнанні, якому під час Другої світової війни підпорядковувалися збройні

формування польського підпілля (насамперед Армія Крайова), окремі підрозділи якої також приймали активну участь у злочинах проти українського населення Волині. Також з польського боку, воєнізованими учасниками відповідних акцій були батальйони хлопські та батальйони шуцманшафту. До звірств, які чинялись представниками цих воєнізованих формувань відносно українців, з боку сучасної України можуть теж висуватися претензії – подібні які є у Польщі до Української повстанської армії ОУН (б).

Крім того, перелік «неблаговидних» дій польської держави відносно своїх громадян українського походження як під час існування Другої Речі Посполитої, так у післявоєнний період, є набагато довшим за той, що зараз намагаються польські політики покласти у провину Україні. Даний список починається 20 тисячами українців замордованих у польських концтаборах у 1920–1921 роках після падіння ЗУНР та завершується етноцидною акцією «Вісла» у квітні-липні 1947 року, коли насильно було переселено 140 тисяч українців зі своїх рідних земель, що перебували у межах тодішньої комуністичної Польщі, з розселенням не більше 10 відсотків репресованих на один населений пункт.

Оцінюючи «крок назустріч», який був здійснений наприкінці 2024 року українською владою, шляхом надання дозволу польським представникам на здійснення відповідних пошукових та ексгумаційних робіт на території Тернопільської та Рівненської областей, виникають дуже суперечливі думки стосовно його правильності. З одного боку, його можна розцінювати як доказ ширих намірів України продовжувати вирішувати проблеми пов'язані з польськими жертвами Волинської трагедії (однак чомусь при цьому забуваються про неналежне вшанування українських жертв, які знаходяться на території Польщі та небажання цієї країни відновлювати сплюндровані її громадянами пам'ятні місця українців).

Також не слід забувати, що надання вказаних дозволів в умовах дії режиму воєнного стану це дуже великий ризик, який об'єктивно не може гарантувати належний рівень особистої безпеки, як для поляків, котрі безпосередньо будуть здійснювати пошукові роботи так й для окремих українських громадян, які напряму або опосередковано будуть пов'язані з цими заходами.

Дивлячись на проблему дозволів з позицій реалізації чинної Угоди, неозброєним оком можна помітити з боку Польщі – повне ігнорування цього нормативно-правового акту в частині взятих на себе зобов'язань, а з боку української сторони – намагання реалізації більшості її положень навіть під час триваючої 11-й рік війни.

За таких обставин, Україна цілком має право, керуючись частиною 2 статті 12 Угоди, припинити дію Угоди відповідною урядовою постановою, однак враховуючи значну залежність нашої держави від Польщі (найбільший хаб постачання західної військової допомоги, а також її піврічне головування в Раді ЄС до 1 липня 2025 та пов'язані з цим наші сподівання на допомогу цієї країни в інтенсифікації євроінтеграції України), такий крок вважається недоречним.

Зважаючи на це, українським владним структурам необхідно здійснювати обережну та ретельно прораховану політику відносно Польщі взагалі та задоволення її вимог щодо вирішення проблем пов'язаних з Волинською трагедією зокрема. Однак, це не означає поступатись у принципових питаннях історичної пам'яті.

Для того щоб досягнути позитивних результатів у цьому напрямку державної політики, насамперед потрібно визначити комплексні причини ускладнення реалізації Угоди, вони стосуються обидвох сторін, та визначаються:

1. Слабкістю позицій сучасної української держави, яка детермінована не тільки умовами воєнного лихо-

ліття, а й серйозними недоліками та упущеннями під час формування та реалізації політики історичної пам'яті починаючи з часів проголошення нашої незалежності у 1991 році. Штучно зменшено роллю у цих процесах науково-дослідної складової та маловиправданою відстороненістю від них окремих урядових структур (насамперед Міністерства культури та стратегічних комунікацій). Мізерним фінансуванням Українського інституту національної пам'яті (від 9 до 15 млн гривень) в той же час польського аналогічного інституту – 3,5 млрд гривень [10]. Також потребує відповідного корегування мало зрозуміла кадрова політика у цій сфері (наприклад, згаданим вітчизняним інститутом зараз керує фахівець з питань обліку і аудиту);

2. Агресивністю та безальтернативністю політики теперішньої польської держави у сфері історичної пам'яті (насамперед стосовно проблем Волинської трагедії), початок якої майже збігається з першим етапом агресії РФ проти України на початку 2014 року. Паралельно з мілітарною операцією, РФ запустила інформаційні спецоперації через свою агентуру на Заході. У 2014–2017 роках за гроші Костянтина Затуліна через цілком конкретних людей відбувається вплив на польських ультраправих, які в свою чергу руйнують місця пам'яті українців та знімають відео. Ці відео в першу чергу з'являлися в публіках у соціальних мережах так званих «ЛНР», «ДНР». Ніхто в Польщі на це не реагував, попри звернення української влади [10].

Також, невід'ємною складовою цієї спецоперації можна вважати звернення 148 народних депутатів України до польського Сейму у липні 2013 року із закликом визнати Волинську трагедію геноцидом проти поляків. Одним словом – вміло підготовлена провокаційна наживка, була успішно заковтнута більшістю польського істеблішменту та суспільства і почала свою руйнівну дію. Далі відбувається як «по нотах» відомої мазурки – ігнорування своїх зобов'язань щодо Угоди, провокації, тиск та ультимативні заяви відносно ослабленого «партнера» – України.

На підставі викладеного, можна **констатувати**, що головними детермінантами ускладнення дії Угоди між Україною та Польщею щодо вшанування жертв війни та політичних репресій є обопільні прорахунки та недоліки.

Для того щоб мінімізувати їх негативні наслідки та повернути дію Угоди у нормальний та ефективний формат її реалізації, потрібні взаємна воля та бажання, реалізація яких виключатиме преференції для будь-якої сторони, маніпулювання історичними фактами та сумнівними статистичними даними, а також ігнорування верифікованої інформації.

Також не слід забувати, що вітер правди та справедливості завжди розставляє всі крапки над «і», тому неодноразові спроби забруднити сажею сусідню державу, чи відбілити численними шарами пудри (крейди) темні сторінки історії рідного краю, може сприйматися не інакше як примітивне марнотратство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вікторія Матола. Річниця Волинської трагедії: компромісна резолюція Польщі, критика української опозиції та «пас» з боку регіоналів. Український тиждень. 13 липня 2013. URL: <https://tyzhden.ua/richnytsia-volynskoi-trahedii-kompromisna-rezoliutsiia-polshchi-krytyka-ukrainskoi-opozytii-ta-pas-z-boku-rehionaliv/> (дата звернення 24.01.2025)
2. Сейм Польщі визнав Волинську трагедію геноцидом. Радіо Свобода. 22 липня 2016. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/27873307.html> (дата звернення 24.01.2025)
3. Наталка Волосацька. «Не буде повного українсько-польського примирення, доки не відшукаємо всі людські рештки і не вшануємо їх» – Маровецький. Радіо Свобода. 11 липня 2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/rokovyny-volynskoyi-trahediyi-vshanuvannya-polshcha/32499034.html> (дата звернення 26.01.2025)
4. Юрій Панченко. Казус Кулеби: що стало причиною гучного скандалу в Польщі та які висновки варто зробити в Києві. Європейська правда. 2 вересня 2024. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2024/09/2/7193287/> (дата звернення 26.01.2025)
5. Антон Дробович. Тиск замість порозуміння: чому Польща не зацікавлена у компромісі з Україною щодо історії. Історична правда. 3 жовтня 2024. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2024/10/3/7195306/> (дата звернення 26.01.2025)
6. Друге польсько-українське комюніке: незгода попри згоду. Національний інститут стратегічних досліджень. 3 січня 2025. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/druhe-polsko-ukrayinske-komyunike-nezhoda-porpy-zhodu> (дата звернення 26.01.2025)
7. «Кожне вирішене двостороннє питання – удар по Москві» – Сипіра про початок ексгумації жертв Волинської трагедії. Радіо Свобода. 11 січня 2025. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-sybiha-volynska-tragedija-exhumacija/33271647.html> (дата звернення 26.01.2025)
8. Юлія Кузьменко. Кандидат у президенти Польщі не бачить Україну в ЄС і НАТО без відповіді за Волинську трагедію. Суспільне новини. 9 січня 2025. URL: <https://suspihne.media/921497-kandidat-u-prezidenti-polsi-ne-bacit-ukrainu-v-es-i-nato-bez-vidpovidy-za-volynsku-tragediu/> (дата звернення 26.01.2025)
9. «Політика гієні і шакалів»: топ-дипломати Польщі влаштували суперечку через Україну. Європейська правда. 4 серпня 2025. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/08/4/7167005/> (дата звернення 26.01.2025)
10. Олександр Зінченко. Не політикам визначати історичні факти – Зінченко про Волинську трагедію. Радіо культура. 14 жовтня 2024. URL: <https://ukr.radio/news.html?newsID=105527> (дата звернення 27.01.2025)